

TARIK GÜÇLÜTÜRK İLE SÖYLEŞİ: HALET ÇAMBEL'İN SAHA ÇALIŞMALARINA DAİR TANIKLIK

Uğur Kayrak

Merhabalar, öncelikle kısaca sizi tanıyabilir miyiz?

İstanbul Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda lisans eğitimi tamamladım. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans çalışmamı yaptım, halen doktora çalışmama devam etmekteyim. Arkeolog ve restoratör olarak sayısız arkeolojik kazı çalışmasına katıldım. Halet Çambel'in referansıyla Almanya'da Carl Duisberg Vakfı'nın vermiş olduğu "Profesyonel Meslek Eğitim Bursu" ile Almanya'da 1 yıl süre ile farklı atölyelerde farklı konularda restorasyon eğitimlerine katıldım. Halen kültür mirasını koruma uzmanı olarak çalışmalarımı sürdürmekteyim. Özellikle kazı teknikleri, arkeolojik kazılardan çıkarılan inorganik buluntuların ve mimari yapı elemanlarının restorasyonu uzmanlık alanıma dönüştü.

Halet Hanımla Karatepe-Aslantaş höyüğünde birlikte çalışma fırsatı buldunuz. Bu alanda ne kadar süre kazılara katıldınız? Halet Hanım ile kazı deneyiminizden kısaca söz edebilir misiniz?

1993-2003 yılları arasında 10 yıl süresince her sezon ortalama 2,5 ay kadar Karatepe-Aslantaş'da hocamla birlikte çalışmalara katıldım. İlk yedi sezon, Karatepe Geç Hitit Kalesi'nin hemen karşısında yer alan Domuztepe Höyüğü'nde çalıştık. Domuztepe, Demir Çağı'ndan Geç Antik Dönem'e kadar yerleşim görmüş bir höyük tür.

Halet Hocam, her iki yerleşimde de itinalı çalışmalar yürütüyordu. Karatepe'deki sur duvarlarının uzandığı hatlar ve giriş kapılarındaki kazılarıyla kalenin kimliğini ortaya çıkarmıştı. Domuztepe'de 7 sezon boyunca höyüğün çok katmanlı yapısını anlamak ve rölovesini çıkarmak için tüm höyük alanında farklı noktalarda kazılar yaptık. Halet Hocam, özellikle Domuztepe'nin Karatepe ile çağdaş dönemlerinde ve öncesindeki stratigrafiyi¹ anlamak çabasıındaydı. Geç Hitit Kalesi olarak kullanıldığı dönemi keşfetmek ilk amacıydı. Roma ve Bizans tahribatı ve özellikle Bizans dönemi olduğu düşünülen yapı kalıntıları vardı. Ancak hem sur duvarları hem de giriş kapısı olabilecek alanlar kazıldı ve 7 sezon sonunda bir plan ortaya çıkartıldı. Bununla ilgili ayrıntılı bilgiyi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği 17. Kazı Sonuçları Toplantısı'ndaki Hocamın bildirisinde

görebilirsiniz.

Halet Hocam Domuztepe'deki kazı çalışmalarını yürütme işini Amerikalı Mimar James (Jim) Knudstad'a emanet etmişti. Kazının ilk gününden itibaren 7 sezon boyunca ben de yanında Jim'in bütün deneyimlerinden faydalanarak kazıyı sürdürdüm. Halet Hocam'ın neden Jim ile bu kazıyı yürüttüğünü başlangıçta bilmiyordum. İlk sezon sonunda "neden Jim" sorusunun cevabını almıştım. Jim, benim tanıştığım 1993 yılında 63 yaşında, hayatının büyük bölümünü kazılara vermiş, uzun yıllar Robert John Braidwood ile İran, Afganistan, Irak ve Kuzey Afrika Ülkelerinde çalışmış akıllı alman bir tecrübeydi. En az kendisi kadar bilge, müthiş bir iş disiplini olan, bir o kadar da mütevazı kişilikti. Kazı konusunda gerçek bir üstattı. Bir süre sonra hocamın kendi karakterine benzerlikleri olan bir insanla çalıştığını tam anlamıyla fark etmiştim.

Halet Hocamın önderliğinde çalışmalar yapmak, bana kazı, restorasyon, bilimsel yaklaşım gibi konularda çok şey kattığı gibi, Karatepe'de bulunarak hayatımın en renkli sahnelerini yaşadığımı söylemeliyim. Örnek verecek olursam, Ceyhan Nehri üzerinde konumlanan Aslantaş Baraj gölü sebebiyle, höyüğe karadan ulaşım yoktu. Her sabah saat 06:30 da sandalla yağmur çamur demeden Domuztepe'ye sandalla geçer, akşam 16:00 da dönerdik. Elbette ki havanın sıcak olduğu zamanlarda, dönüş yolunda suya atlamanın ve yüzmenin keyfini anlatabilmem mümkün değil. 1993 senesi benim kazıdaki

Fotoğraf 1. Solda gerideki Tarık Güçlütürk, sağda geride Murat Akman, orta geride kazının ev sorumlusu Zekeriya Türkmenoğlu. Önde soldan sağa Halet Çambel, Jim Knudstad, Nejat Atar ve Ertan Yılmaz Bakanlık temsilcileri, en sağda Nail Çakırhan, 1999.

1 Domuztepe'deki en erken dönemden en geç döneme kadar ki tabakalanma

ilk yılımdı, sandalla dönüşlerin birisinde hocam kıyıda bizi bekliyordu ve Hocamla ilk ve son kez yüzme fırsatı olmuştu. Benim için unutulmaz bir andı. O günden sonra suya girdiğini hiç görmedim.

Halet Hocamla uzun süre çalışmak benim için her zaman bir onur vesilesi olmuştur. Onun mücadeleden asla vazgeçmeyen ve işine görev olarak bakan yüzünü, 60 yıl boyunca aralıksız çalıştığı yerin hemen her konuda kalkınması için saf bir uğraşı gösterdiğini, benim yoğun çalıştığım 10 yıllık süreçte izlemiş olmak, bugün geriye dönüp baktığımda bir masal dünyasından çıkmış gibi hissetmeme sebep oluyor. Eşi benzeri olduğunu düşünmüyorum, en azından ben görmedim.

Hem bir arkeolog, hem de Halet Hanım ile çalışmış kendisinin bir meslektaşısı olarak Halet Çambel'in Karatepe-Aslantaş Höyüğü kazılarına nasıl bir katkısı oldu? Onun katkısı ile ne tür bulgular ve sonuçlar elde edildi?

1940'lı yılları hayal edin lütfen. II. Dünya Savaşı sebebiyle birçok konuda yoklukla yüz yüze yaşayan bir ülke. Akıl almaz zor koşullarda, at, eşek sırtında kazı alanına varan idealist bir Cumhuriyet kadını Halet Çambel. Halet Hocam 1946 yılı itibarıyla bölgeye adımını atar ve çalışmalara başlar. Burası ilk geldiği andan itibaren onun bir parçası haline dönüşür. Bahadır Alkım ve Theodor Bossert ile kazılara başlar. Belirtmeden geçmek olmaz, Bossert'in kızı Eva Maria Bossert ve torunu Fischer Bossert de beni çalıştığım dönemde kazılara eşlik etmiş ve çalışmışlardır. Geç Hitit Kalesi'ne ait ortostatları açığa çıkarırlar. Çift dilli yazıt sayesinde Hitit resim yazısının çözülmesi Karatepe ile başlar. Diğerleri burada işimiz bitti derken, O bu noktada onlardan ayrılır ve burasını başka türlü bir dünyaya çevirmek için kolları sıvar. "Biz yeni bir ülke kurma arzusuyla doluyduk" cümlesini kendi ağzından duyduğum gibi bu inancı gözlerinde de görmek benim için inanılmazdır. Bu düstur ile hareketle Karatepe de çalışır, ilk milli park anlayışını geliştirir, ilk açık hava müzesini kurar, ilk çıplak beton uygulamasını burada görürsünüz. Bugün kazılarda popüler ve aynı zamanda gerekli bir uygulama olarak sıkça görmeye başladığımız üst çatı örtüsünü kalenin ortostatlı kapılarına, müthiş bir doğa saygısıyla yaptırır. Bütün bunları gerçekleştirirken de amacı, bir ilke imza atıp kendini öne çıkarmak değil, bu toprakların bilimde doğru olanı hak ettiğine olan inancıydı. Bunu 1946 yılında düşündüyse, benim çalıştığım dönemlerde de hiç değişmediğini görmek mümkündür.

Yapılan tüm bu işler, hiçbir konfor olmadan, çok zor coğrafi koşullar altında yıllarca sürdürülür. Kitaplardan okuyup eşi Nail Çakırhan'la birlikte inşaat öğrendiğini anlatır, Ceyhan Nehri'nden çimento için nasıl su çektiklerinden söz ederdi. Bugün baraj gölüne kadar yüzlerce kez inmiş, bunun ne zahmetli olduğunu deneyimlemiş biri olarak, nehrin daha aşağı kottaki yatağından yukarıya nasıl su taşıdıklarını düşünmek bile sizi yorar. Ama

onlar yaptılar!

Son olarak, Karatepe'nin girişindeki müzeyi inşa ettirdi. Ben de orada bulunduğum son 4 sezonda Domuztepe'deki aslan heykellerini taşımak ve sergilenen eserlerin restorasyonlarıyla uğraştım. Vinç yardımıyla Domuztepe aslanlarını sergi alanına yerleştirmekle meşgulken, hocamın bekçi kulübesinin yanındaki elektrik direğine yaslanıp, "50 yıl" dediğini bugün gibi hatırlıyorum ve yine şahsına münhasır gülümsemesiyle birlikte O'nun dolan gözlerini izledik.

Halet Çambel'in kazı çalışmaları sırasında gerek yöre insanı, gerek kazılar ile bir biçimde iltisakı olan kurum ve kişilerle olan ilişkisi nasıldı?

Halet Hocamı sadece arkeolog diye tanımlamak tamamen yanlış olur. Bana göre, ilkokulda gördüğümüz "Hayat Bilgisi" dersinin en gerçek öğretmeni idi. Dilbilimci (İngilizce, Fransızca ve Almanca anadili gibiydi, Almanca Türkçemden daha iyidir dediğini biliyorum), çevirmen, eğitmen, planlamacı, mimar, inşaat ustası, halk insanı, felsefeci gibi bir sürü sığa haizdir. Bana ve çevresindeki herkese hayat dersleri veriyordu.

Karatepe-Aslantaş açık Hava Müzesi'ni bölge halkına getirisini düşünerek de kurmuştur. Gelir kaynağı olacağını düşünür. Bölgedeki okullarda birebir dersler verirler diğer okulların inşaatlarını yaparlar. El sanatlarını destekler, Karatepe kilimlerini dünyaya açar, marangozluk demircilik gibi konularda eğitici getirtir. Sandal ağacından yapılan ahşap malzemeler halen satılmaktadır. Hocamın ağzından bölgede yapılanları ara ara hep dinledim, ancak bilinmeli ki bunları konuşurken asla bir övünç kaynağı olarak bahsetmez, bir işi daha bitirmiş olmanın verdiği mutluluk ifadesiyle anlatırdı.

Benim çalıştığım dönemlerde Kadirli'deki tüm devlet erkânı ile ilişkileri çok iyiydi. Kaymakam, Belediye Başkanı, Mal Müdürü, Jandarma Komutanı... Hepsi ziyaret edilirdi ve ihmal edilmezdi. Hassas davrandığını rahatlıkla söyleyebilirim.

Fotoğraf 2. Tarık Güçlütürk ve Halet Çambel kazı alanında, 1997.

1993-1994 yılında bölgede yaptığımız yüzey araştırmaları sırasında kilometrelerce ötedeki köylere gidiyorduk. Nereye gitsek köyden birisi O’nu “abla hoş geldin” diye karşılıyordu. Şaşırmamak elde değildi. Bölgedeki herkesin hayatına dokunmuş olduğunu görüyordunuz.

bakarız” dedi. O, bölge insanının hakikaten anası, bacısı ve ablasıydı.

Hangi koşullarda çalışıyordunuz? Halet Hanım bir kadın arkeolog olarak güçlüklerle karşılaşılıyor muydu?

Halet Hocamın bir kadın olarak herhangi bir sorunla karşılaştığını benim çalıştığım dönemde hiç görmedim. Aksine bölgede bir efsane olduğu için, saygıda kusur edilmeyen bir pozisyonu vardı. İlk geldiği dönemlerde ne olduğunu bilemeyiz ama insanlarla ilgili bir sıkıntısı olduğunu hiç duymadım. Yalnız başına Kadirli’ye erzak almak için 21 kilometre yürüyüp, sonra sırtında erzak çuvalıyla yine yürüyerek 21 kilometre geri geldiğini anlatırdı. Daha da zor olanı, bunu ayağında altı traktör lastiği, üstü dana derisinden yapılan sert yemenilerle yapmasıydı. Şahsen bu yemenileri kullanmış biri olarak, birkaç km yürüdüğünüzde ayağınızda oluşacak yaraları iyi bilirim. İşte o zaman O’nun için güçlük kavramının biraz değişik olduğunu fark ediyorsunuz. Bölgedeki eşkıyaların başı ile karşılaşp, daha sonra bu yürüme işini at ile yapmaya başladığını, eşkıyaların onları bir çeşit koruma altına aldığını dinleyince zaten herhangi bir zorluğun hocama çok uzak olduğunu anlıyorsunuz.

1946 yıllarında geldiklerindeki koşullardan çok bahse-derdi sohbetlerinde. Bölgeden birisinden akşam yeme-ği için yumurta bulurlarsa nasıl sevindiklerini anlatırdı. Su sorun, çadır sorun, erzak sorun, yol sorun, sivrisinek sorun, sıcak sorun, coğrafya çok sert, orman ve ulaşım tamamen felaket iken çalışıyorlar. Benim çalıştığım dö-nemde yol var, araç var, aşçı var, su var vs. şikâyet etmek ancak terbiyesizlik olur. Zaman içerisinde yapılan her faaliyet, hiçbir şekilde doğanın güzelliğini bozmamıştı.

Son olarak Halet Hanım ile ilgili paylaşmak istediğiniz bir anekdot var mı?

Çok fazla var, ama bölgedeki insanın O’nun gözündeki kıymetini anlamak adına bir yaşanmışlığım var. Kızıyusuflu Köyü’nden iki işçi baltayla odun keseceklerdi. Çok güzel bir hava vardı. Spor olsun diye ve keyif aldığım için ben keserim dedim. Aslında onların üç-dört gün-lük işleriydi. Ama ben spor olsun diye başladığım odun kırma işinden nasıl bir zevk aldıysam artık, bir günde hepsini bitirdim. Keserken Hocam yanımdan geçerken o müthiş gülümsemesiyle “sen mi kesiyorsun?” dedi ve Karatepe’ye doğru yürüdü. Ertesi gün bekçilerden birisi bana iki işçinin üç günlük yevmiyesine engel ol-duğumu ve Hocamın buna üzülebileceğini çok edeplice fark ettirdi. Bana sıkıntı bastı, başkasının rızkına engel olmuştum ve Hocamın yıllardır işlettiği bir düzeni boz-muştum. Aslında beni durdurabilirdi ama sanıyorum benim hevesimi de kıramamıştı. Yalnızken yakaladım ve üzüntümü dile getirdim. Yine müthiş bir gülümseme ve “böyle düşündüğüne çok sevindim, olsun, onlara yeni iş